

УДК: 370.3:101.1-315.7(477)

**ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗІЇ ТА ПІДГОТОВКИ ВІДПОВІДНИХ ФАХІВЦІВ:
ПРОБЛЕМИ, ДОСВІД, ПЕРСПЕКТИВИ**

Ленів З.П.

кандидат педагогічних наук

Світове співтовариство прийшло до визнання і ствердження права осіб із особливостями психофізичного розвитку на повноцінну участь у суспільному житті та усвідомило необхідність створення умов для реалізації цього права. Конвенція про права дитини та Декларація про права інвалідів, ухвалені Генеральною асамблеєю ООН, а також вітчизняні законодавчі акти серед пріоритетів визначають право дитини з особливими освітніми потребами на освіту, медичне обслуговування, професійну підготовку та трудову діяльність. Водночас існує потреба у виробленні нових підходів щодо навчання дітей із особливими потребами в умовах загальноосвітнього простору, що більшою мірою задовольняли б потреби їх розвитку, покращували процес корекції та реабілітації, формували адаптовану особистість, сприяли інтеграції в соціум. Саме цим вимогам відповідає інклюзивне навчання, тобто право здобувати освіту дітям із порушеннями психофізичного розвитку в умовах загальноосвітнього навчального закладу (В.Бондар, В.Засенко, А.Колупаєва, С.Миронова, В.Синьов, К.Островська, Н. Пахомова, О.Таранченко, А.Шевцов, М.Шеремет та ін).

Громадянське суспільство в контексті проблеми інклюзії переросло державні інституції, тому батьківські громадські організації та прогресивні освітяни пролобіювали інклюзію на всіх щаблях владних структур України. Як наслідок змінено законодавство та суспільну і педагогічну думку, але процесуально інклюзивне навчання потребує модернізації навчально-методичного забезпечення та підготовки відповідних фахівців.

Реалізація інклюзії в умовах українських реалій ускладнена низкою факторів: традиціями системи освіти, як загальної, так і спеціальної, відсутністю єдиного погляду на інклюзію, неготовністю закладів освіти (людські, матеріальні ресурси), тощо. Тому доцільно звернутись до досвіду тих країн котрі мають прецеденти успішного втілення інклюзії з метою запозичення досвіду та формування вітчизняної моделі інклюзивного навчання в рамках загальнонаціональної Концепції розвитку освіти України. Що є особливо актуальним напередодні прийняття нового Закону «Про освіту».

Зокрема, Т. Лорман у праці «Сім стовпів інклюзії» зазначає, що шкільна навчальна програма в багатьох західних країнах значно ускладнює педагогам реалізацію їхніх спроб використовувати інклюзивний підхід в освіті. У шкільних округах Канади нині існує тенденція використовувати навчальні програми, які є лінійними, позбавленими гнучкості, вилучені з контексту, занадто конкретні, централізовані та такі, що не враховують потреби маргінальних груп населення. Такі формальні навчальні програми стають причиною поширення навчання, орієнтованого на вчителя, якому доводиться долати значні труднощі в спробах досягти «результативності» учнів, якої від них вимагають. Ця проблема стосується певною мірою й нашої освітньої галузі.

На сьогоднішній день світова освітянська спільнота дійшла до висновку, що інклюзивний процес повинен здійснюватися диференційовано за індивідуальними планами, посилюючими для дітей, і за умов кваліфікованої спеціальної корекційної допомоги. Крім учителя (вихователя), у навчальному процесі активну участь повинен приймати помічник (асистент) вчителя (вихователя), в компетенцію якого має входити володіння корекційно-компенсаторними технологіями. Він повинен здійснювати превентивне та корекційне забезпечення освітніх послуг спільно з усіма фахівцями мультидисциплінарної команди.

До кожної дитини з особливостями психофізичного-розвитку, яка потребує індивідуального підходу *адаптується* процес навчання, тобто визначаються окремі форми, методи, прийоми, технічне та методичне забезпечення навчального процесу, а також створюються умови у вигляді облаштування фізичного середовища (універсальний дизайн) та *модифікується* навчально-методичне забезпечення, тобто вносяться зміни до понятійної сутності його змісту, форм та методів навчання, до стандартних навчальних планів, програм, методичних рекомендацій, конспектів уроків, створюються індивідуальні навчальні плани (програми розвитку) [1; 5; 7].

Для інклюзії корисні методи навчання, які більш орієнтовані на дитину (особистісно зорієнтований підхід), або навіть такі, що концентрують увагу на взаємодії та навчанні в невеликих групах. У США це явище відоме, як «навчання позбавлене конкретного центру уваги», яке закликає до трансформації навчальної програми, яка б була достатньо диверсифікованою для того, щоб задовольняти потреби й учнів, які мають порушення у розвитку.

Канадські науковці (Д. Деллер, Дж.Лупарт, Т.Лорман, Д.Харві) стверджують, що тільки через більш глибоке розуміння навчальної програми фахівці можуть «прорватися» до розуміння індивідуальних проблем дітей. Така точка зору привела до ідеї про «універсальну модель навчальної програми», яка, згідно з Блэміресом

(Blamires, (1999), функціонує на основі трьох принципів: пропонувати численні варіанти змісту; надавати численні варіанти для відтворення та контролю; надавати численні варіанти для залучення та мотивації дітей.

Відомо, що ефективність навчально-виховної, корекційно-реабілітаційної та лікувально-профілактичної роботи в інклюзивному середовищі значною мірою залежить від скоординованості дій вчителя та різнопрофільних фахівців (спеціального педагога, медичного працівника, психолога, помічника (асистента вчителя), реабілітолога, логопеда, батьків та ін.), які входять до складу мультидисциплінарної команди. Фаховий супровід дитини з особливостями психофізичного розвитку забезпечує формування необхідних навичок і вмінь, мінімізацію впливу фізичних та психічних обмежень дитини у процесі здобуття освіти.

Відповідно, однією з нагальних проблем інклюзивного навчання, яка потребує вирішення на даному етапі є кадрове забезпечення інклюзивних навчальних закладів, до штатного розпису котрих додатково мають вводитися такі посади як: педагог-дефектолог, реабілітолог, логопед, асистент учителя (вихователя).

Склад мультидисциплінарної команди залежить від особистості дитини та її психолого-педагогічних особливостей. Члени команди спільно оцінюють стан розвитку кожної дитини, розробляють перспективні та короткочасні індивідуальні плани роботи з дитиною, реалізують їх разом з дитиною, вирішують питання залучення фахівців, планують додаткові послуги, аналізують результати спільної діяльності, оцінюють її, а також різнобічно підвищують свою кваліфікацію [1; 5].

В європейських країнах крім мультидисциплінарної команди, у школі створюється своєрідна «мережа підтримки»: всіх, хто працює з дітьми школи, в тому числі водії, кухарі, секретарі та адміністратори, інформують яким чином вони можуть допомогти дитині з порушеннями у розвитку оскільки вони також є задіяні в інклюзивному процесі, та є свідомі того, що вони реалізують інклюзивний підхід: діляться знаннями, повноваженнями, приміщеннями, тощо. Максимально ефективне використання існуючих ресурсів дає змогу зменшити потребу в сторонній допомозі.

Робота в інклюзивних школах завдяки цілеспрямованій співпраці всіх фахівців здійснюється комплексно по таких напрямках: соматична, неврологічна, нейрофізіологічна, психологічна, логопедична, педагогічна, організована батьківська.

Діяльність фахівців в інклюзивних школах цивілізованих країн розрахована на постійну творчу активність і підпорядкована принципу гнучкості навчальних програм, які задовольняють потреби дітей із різними можливостями та здібностями. Діти з особливими потребами одержують необхідну додаткову підтримку в процесі виконання загальної навчальної програми, а не користуються спеціально розробленими, чи програмами для спеціальних закладів. Підтримка здійснюється на постійній основі, починаючи з мінімальної допомоги, що надається асистентом вчителя, який задіяний у навчально-виховному процесі [7, с.135].

Професійні вміння фахівців інклюзивних шкіл передбачають: належне оцінювання особливих потреб і можливостей дітей; адаптацію та модифікацію змісту навчальних планів і програм; використання допоміжних навчальних технологій, у тому числі диференційованих методик навчання; планування та реалізацію спільної діяльності різнопрофільних фахівців і батьків; використання «індексу інклюзії» (внутрішньошкільного моніторингу) [3; 8].

Дедалі більшого визнання набуває тенденція залучення до педагогічної діяльності в інклюзивному середовищі в якості рольової моделі осіб із фізичними порушеннями, оскільки вони є, як правило, прикладом успішної особистісної та професійної реабілітації.

Робота всіх фахівців навчального закладу спрямовується на досягнення головної мети – підготовки дитини до самостійного життя, тобто соціалізації. При цьому значну увагу зосереджують на тому, щоб допомога та підтримка у процесі навчання не перевищувала необхідну, інакше дитина стане занадто залежною від цієї підтримки, послабляться компенсаторні можливості організму.

При плануванні навчально-виховного процесу кожен із фахівців мультидисциплінарної команди основну увагу спрямовує на втілення таких фундаментальних позицій: необхідність запровадження інноваційних психолого-педагогічних підходів і методів, в тому числі при проведенні оцінювання навчальних досягнень дітей; запровадження індивідуально-диференційованого підходу практично до кожної дитини з порушеннями розвитку (індивідуальних програм розвитку чи індивідуальних навчальних планів (ІНП)); забезпечення якісного психолого-педагогічного, корекційно-реабілітаційного супроводу дітей із порушеннями психофізичного розвитку.

В окремих штатах Канади вчителів заохочують (чи від них вимагають) неформально модифікувати навчальну програму, або робити це формально за допомогою індивідуального навчального плану (Alberta Learning, 2004).

Індивідуальний навчальний план (ІНП) – це один з найважливіших інструментів у роботі з дітьми з особливими потребами. Формальний документ, який містить детальну інформацію про дитину та послуги, які вона має отримувати. Він розробляється мультидисциплінарною командою фахівців і об'єднує їхні зусилля з метою створення комплексної програми роботи з дитиною і, водночас, визначає, які саме послуги надаватиме

кожен фахівець. Батьки також є активними учасниками складання індивідуального навчального плану. Індивідуальний навчальний план визначає необхідність адаптації та модифікації, слугує підґрунтям для планування навчального процесу. Він розробляється та реалізується для кожного окремого учня з особливими освітніми потребами [1;5;7].

Під час створення індивідуального навчального плану основна увага звертається на розробку конкретних навчальних стратегій і підходів, а також системи додаткових послуг, які дадуть дитині змогу успішно навчатись у загальноосвітньому просторі. Зазвичай, в індивідуальному навчальному плані містяться такі компоненти: інформація про дитину загального характеру, поточний рівень знань і вмінь дитини, цілі та завдання, спеціальні та додаткові послуги.

Для успішної реалізації ІНП надзвичайно важлива ефективна співпраця педагогів і родин дітей із особливими освітніми потребами. На думку закордонних вчених, існує три фактори, які допомагають школі залучати батьків до активної участі в ухваленні всіх рішень, що стосуються дитини: сприятлива атмосфера, особливо коли педагогічний колектив дружньо налаштований і допомагає у всьому; постійний зворотній зв'язок між родиною і школою; сприйняття батьків як колег [7; 8].

В інклюзивному закладі рішення стосовно методів роботи з дитиною ухвалюється спільно: члени команди несуть колективну відповідальність за результат. Також необхідно пам'ятати, що: батьки є рівноправними членами команди; всі члени команди мають рівний статус і вважаються однаково важливими; знання та вміння різних спеціалістів інтегруються під час розробки та реалізації індивідуального навчального плану роботи з дитиною. В окремих країнах мультидисциплінарну команду очолює спеціальний педагог школи, або вчитель класовод.

Адаптація та модифікація навчально-методичного забезпечення, а також творення ІНП є необхідним процесом для впровадження якісної інклюзії. Як свідчать закордонні джерела ця процедура є трудомісткою, потребує творчого і фахового підходу та готовності фахівців. В нашій державі цей процес є на шляху становлення.

Таким чином, командний (мультидисциплінарний) підхід у навчанні та вихованні дітей – один з принципів роботи інклюзивного закладу. Ця парадигма повинна лягти в основу процесу підготовки фахівців, що забезпечуватимуть інклюзію.

Наукові дослідження закордонних і вітчизняних учених сьогодні лягають в основу структурування підготовки фахівців (дефектологів, логопедів, вчителів та ін.) до роботи в умовах інклюзії.

Як відомо, в концептуальну основу підготовки фахівців у сучасній науці закладено когнітивний, системний, компетентністний та інтегративний підходи. Зокрема, О.Мартинчук стверджує, що інтегративний підхід до фахової підготовки майбутніх дефектологів забезпечує вивчення проблеми навчання, виховання і розвитку дітей з психофізичними порушеннями, які за своєю суттю є творчим і багатомірним синтезом концепцій, де висвітлюються різні сторони зазначеної проблеми в теоретико-методологічному і дослідницькому аспектах [4, с.123].

Проаналізувавши існуючі підходи до структурування змісту освіти у вищих навчальних закладах Н.Пахомова та М.Шеремет виділяють основні напрями конструювання інтеграції медико-психологічних і педагогічних складових фахової підготовки логопедів: спрямування змісту інтегративної підготовки на досягнення головної мети особистісно-орієнтованого навчання у вищому закладі освіти; акмеологічна спрямованість змісту інтегративної освіти логопедів; дотримання інтегративності та варіативності змісту психолого-педагогічної освіти; виділення перспективності інтеграції медичних і психолого-педагогічних методик абілітації, корекції, реабілітації та успішне застосування інтегративних знань у практичній діяльності; побудова інтегрованого змісту освіти у вимірах кредитно-модульної системи навчання [6, с.295].

Як зазначає О.Качуровська, окремим напрямом роботи в контексті запровадження інклюзивного навчання у дошкільних, загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладах є організація підвищення кваліфікації педагогічних кадрів для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами. Ключовими факторами на шляху до прогресивного втілення інклюзивної моделі навчання є відповідна фахова підготовка спеціалістів для роботи з дітьми з особливими потребами, наявність відповідного спеціального, методично обґрунтованого програмного забезпечення, яке б сприяло підтримці учнів з особливостями психофізичного розвитку у загальноосвітньому просторі [3,с.30].

Історично склалося так, що у 2003 році на вимогу потреб міста та області у відповідних фахівцях у Педагогічному коледжі Львівського національного університету імені Івана Франка здійснено перший прийом студентів спеціальності «Дефектологія» (нині – «Корекційна освіта») на денну та заочну форми навчання.

З 2007 року на «Корекційній освіті» здійснюється підготовка за двома нозологіями: логопедія та психокорекційна педагогіка.

Загалом, підготовка бакалаврів у Педагогічному коледжі як структурному підрозділі Львівського

національного університету імені Івана Франка акумулювала в собі майже півторасторічні традиції та сучасні надбання науки і практики в застосуванні інноваційних підходів до підготовки педагогів.

З 2005 року на базі Педагогічного коледжу успішно функціонує Львівський осередок ГО «Українська асоціація корекційних педагогів» (УАКП). Серед членів осередку викладачі та студенти Коледжу, науковці, вчителі-дефектологи, вчителі-логопеди, представники громадських організацій.

Педагогічний коледж, окрім співпраці з вітчизняними інституціями, активно почав розвивати різні форми міжнародної співпраці, зокрема налагоджені контакти з фахівцями Польщі, Німеччини, Чехії, Словаччини, Данії, Швеції, Австрії, Росії, Білорусії, США, Канади. Укладено міжнародні угоди та реалізовано різноманітні освітні проекти.

Найрезультативнішим із них виявився Українсько-канадський проект «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні». Упродовж 2008-2013 років на правах рівноправного партнера проекту Педагогічний коледж виконував низку завдань щодо організації підготовки фахівців до роботи в інклюзивних умовах шляхом адаптації та апробації спецкурсів із інклюзії, що були розроблені канадськими колегами.

Вивчення міжнародного досвіду посприяло поширенню серед педагогічної та академічної спільноти Університету знань і переконань щодо зміни суспільного ставлення до дітей із особливими потребами та покращення ефективності інклюзивного навчання даної категорії дітей у рамках трансформації освітньої галузі України.

Так, проект став поштовхом для започаткування загальноуніверситетського (для всіх факультетів і коледжів) постійно діючого семінару з питань інклюзії, було проведено 4 науково-практичні конференції з міжнародною участю, 26 семінарів-тренінгів, круглих столів, майстер-класів (у тому числі на базі пілотної інклюзивної школи) з питань інклюзивної освіти та розробки і викладання відповідних спецкурсів, 8 педагогічних і науково-педагогічних працівників пройшли наукове стажування в університетах Канади, захищене одне дисертаційне дослідження, готується до захисту ще два.

Вагомими досягненнями стало відкриття у 2008 році науково-дослідної педагогічної лабораторії «Інклюзивний арт-терапевтичний центр творчого розвитку дітей «КАЛИНОНЬКА», та у 2010 році Ресурсного центру з інклюзивної освіти, діяльність яких зосереджена довкола поширення принципів інклюзивної освіти в академічному середовищі, формування інклюзивної компетентності майбутніх викладачів у процесі їхньої науково-педагогічної діяльності, координації зусиль адміністрації Університету, факультетів, коледжів, структурних підрозділів, органів студентського самоврядування та громадських організацій щодо створення належних умов для задоволення освітніх потреб студентів із інвалідністю, яких в Університеті налічується понад 200 осіб.

Натомість, щоб скаржитись на відсутність розуміння проблем інклюзії з боку вчителів загальноосвітніх шкіл і науково-педагогічних працівників ВНЗ, у Коледжі розпочалась активна робота над розробкою технологій підготовки до роботи в умовах інклюзії як вчителів, вихователів, соціальних педагогів, так і педагогів-дефектологів і логопедів, адже нормативно-правова база освіти вже тоді давала можливість реалізовувати інклюзивний підхід.

З часом у процесі наукових розвідок і практичних апробацій вдалось виробити *структурно-функціональну інтегративну модель* підготовки фахівців здатних працювати в умовах інклюзії, яка містить такі компоненти:

- I – пропедевтично-мотиваційний;
- II – змістовно-діяльнісний;
- III – інтегративно-практичний.

Сутністю *пропедевтично-мотиваційного* компонента є: формування необхідності усвідомлення суспільного значення проблем інклюзії та потреби використання знань із спеціальної педагогіки і психології в педагогічній діяльності, уточнення та конкретизація ролі вчителя, висвітлення особливостей і відмінностей у діяльності педагога в умовах спеціального та інклюзивного навчання.

Сутністю *змістовно-діялісного* компонента є: опанування студентами теоретичними знаннями, формування уявлень про інклюзію в дії (умови, зміст, механізми реалізації, моніторинг), розвиток умінь діяти в мультидисциплінарній команді фахівців інклюзивної школи.

Сутністю *операційно-практичного* компонента є: формування вміння володіти та оперувати спеціальними та методиками стандартизованого оцінювання та диференційованого викладання, застосовувати набуті знання і навички на практиці, поширювати ці знання, вміння і навички серед педагогічної та батьківської громадськості.

Так, на всіх напрямках підготовки Коледжу було інтегровано в навчальні плани спецкурси з інклюзії. Основні з них: «Вступ до інклюзивного навчання», «Стандартизоване оцінювання та диференційоване викладання в інклюзивному процесі». Теми курсів «Лідерство в інклюзивному просторі» та «Менеджмент

інклюзивного навчання» вивчаються в процесі загально-педагогічних дисциплін. Також теми окремих курсів було інтегровано в навчальні модулі психолого-педагогічних дисциплін при підготовці психологів і вчителів середньої ланки в Університеті.

3 вересня 2012 року відповідно до листа МОН України № 43-20/3923 від 07.10.2011 року вперше в Україні в Педагогічному коледжі започатковано підготовку «асистента вчителя класу з інтегрованою/інклюзивною формою навчання», як додаткову кваліфікацію на напрямі підготовки «Початкова освіта». Передумовою для цього була створена в Коледжі необхідна науково-методична та навчально-технічна база: експериментально курс «Основи інклюзивного навчання» викладався починаючи з 2007 року, було вдосконалено програми педагогічної практики, придбано необхідне технічне корекційне обладнання, викладачі пройшли відповідне закордонне стажування.

Нині відбувається апробація дисципліни «Асистування в інклюзивному середовищі». Даний курс передбачено у навчальних планах напрямів «Корекційна освіта» та «Початкова освіта» для студентів III курсу бакалаврату. Предмет вивчається у VI семестрі та розрахований на 54 години аудиторного часу і складається з лекційних, семінарсько-практичних і лабораторних занять. Форма підсумкового контролю – залік.

Метою вивчення предмета є ознайомлення студентів із нормативно-правовими актами щодо запровадження та регламентації роботи асистента, із закордонною практикою асистування, завданнями та обов'язками асистента вчителя в процесі організації інклюзивної форми навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, кваліфікаційними вимогами до асистента та особливостями організації корекційно-розвивальної роботи в процесі асистування.

Вивчення даного курсу є необхідним для вироблення якісно нових підходів у забезпеченні інклюзивного навчання. Розкриває суть діяльності асистента вчителя у практичній роботі з дітьми із особливими потребами, закріплює теоретичні знання отримані під час вивчення предметів «Основи корекційної педагогіки» та «Вступ до інклюзивного навчання», знайомить майбутніх фахівців із методиками роботи в інклюзивній школі, розвиває вміння та навички асистента інклюзивного класу, сприяє гуманізації ставлення педагогічного корпусу до осіб із порушеннями психофізичного розвитку.

У 2012 році в Університеті відбулась презентація навчально-методичного посібника «Основи інклюзивної освіти» виданого у співавторстві консультантів Українсько-канадського проекту. Даний посібник і програма ідентичного курсу є рекомендовані МОН для запровадження у навчальний процес підготовки фахівців за такими напрямами, як: «Дошкільна освіта», «Початкова освіта», «Соціальна педагогіка» та слухачів курсів підвищення кваліфікації галузі знань «Педагогічна освіта» (відповідно до листа МОН України від 18.06.12 р. за №1/9-456) [5].

Також з 2012 року Педагогічний коледж залучений до експерименту МОН України «Про організацію інтегрованого навчання осіб з особливими потребами у вищих навчальних закладах I -IV рівнів акредитації незалежно від форм власності та підпорядкування» у якому фахівцями Коледжу розроблено Модель комплексної психолого-педагогічної та корекційно-реабілітаційної допомоги студентам із інвалідністю.

Так само науковці Університету брали активну участь в розробці Концепції розвитку інклюзивної освіти в Україні, а також Концепції неперервної педагогічної освіти.

3 вересня 2013 року в Університеті імені Івана Франка функціонує кафедра початкової та корекційної освіти, яка розробляє науково-методологічні та практично-методичні підходи до реалізації інклюзії в українській освіті.

Також розроблено нові спецкурси: «Філософія інклюзії», «Управління школою з інклюзивним навчанням», «Інноваційні технології діяльності інклюзивних шкіл» з метою викладання їх при підготовці фахівців за освітньо-професійною програмою «магістр».

Таким чином, підготовка фахівців до роботи в інклюзивних умовах потребує подальшого вдосконалення, а також вивчення нового та поширення набутого досвіду. Необхідним є продовження навчання для найбільш перспективних студентів у магістратурі, тобто організація повного циклу ступеневої педагогічної освіти з метою плекання молодшої генерації науковців здатних реалізовувати на високому рівні сучасні освітні завдання щодо інклюзії, продиктовані новим Законом «Про вищу освіту» в Україні.

Література

- 1. Інклюзивна школа:** особливості організації та управління: Навчально-методичний посібник / Кол. авторів: Колупаєва А.А., Софій Н.З., Найда Ю.М. та ін. За заг. ред. Даниленко Л.І. – К.: 2007. – 128 с.
- 2. Інклюзивна освіта:** теорія та практика: навчально-методичний посібник / [М. Г. Буйняк, І. В. Возняк, Л. В. Годовнікова, О. І. Дмитрієва, А. М. Змужко; за заг. ред. С. П. Миронової]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2014. – Ч. 2. – 184 с.
- 3. Качуровська О. Б.** Дистанційна освіта як одна із форм формування інформаційної компетентності майбутніх учителів-логопедів до роботи в умовах інклюзивного освітнього простору // Науково-практичний журнал «Корекційна педагогіка». Вісник Української асоціації корекційних педагогів. – 2012. – №2. – С.30-34.
- 4. Мартинчук О. В.** Методологічні підходи до фахової підготовки вчителів дефектологів для роботи в умовах інклюзивного навчання // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. – Кам'янець-Подільський «Медобори-2006», 2013. – Ч.1. – С.114-124.
- 5. Основи**

інклюзивної освіти // Навчально-методичний посібник / [І. О. Білозерська, Л. В. Будяк, З. П. Ленів Ю. М. Найда, Г. В. Сак, О. М. Таранченко, за заг. ред. А. А. Колупаєвої. – К. «А. С. К.», 2012. – 308 с. 6. Пахомова Н.Г. Теорія і практика професійної підготовки логопедів у ВНЗ: монографія / Н. Г. Пахомова. – ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2013. – 346 с. 7. Loreman, T.J., Deppeler, J., Harvey, D. (2005) Inclusive Education. A practical guide to supporting diversity in the classroom, pp. 134-139. 8. [Електронний ресурс] www.education-inclusive.com/.../lorman_sim_stovpiv_inclusion-3.2010.pdf

References

1. **Inklyuzyvna shkola: osoblyvosti orhanizatsii ta upravlinnia** : Navchalno-metodychnyi posibnyk (2007), (Translation: Inclusive School: Peculiarities of Organization and Management : Study Guide) / [Kolupaieva, A.A., Sofii, N.Z., Naida, Iu.M. et al. under the general editorship of Danylenko, L.I.], (Kyiv, Ukraine). – 128 p. 2. **Inklyuzyvna osvita: teoriia ta praktyka** : navchalno-metodychnyi posibnyk (2014), (Translation: Inclusive Education: Theory and Practice : Study guide) / [Buiniak, M. H., Vozniak, I. V., Hodovnikova, L. V., Dmitriieva, O. I., Zmuzhko, A. M., under the general editorship of Myronova, S. P.], (Kamyanets-Podilskyi, Ukraine) – Part 2. – 184 p. 3. **Kachurovska, O. B.** Dystantsiina osvita yak odna iz form formuvannia informatsiinoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv-lohopediv do roboty v umovakh inklyuzyvnoho osvithnoho prostoru // Naukovo-praktychnyi zhurnal "Korektsiina pedahohika". Visnyk Ukrainkoi asotsiatsii korektsiinykh pedahohiv (2012), (Translation: Distance education as a form of the formation of information competence of future educators-speech therapists to work in the context of inclusive education environment // Scientific journal "Special education". Bulletin of the Ukrainian Association of Special Educators). – #2. – pp. 30-34. 4. **Martynshchuk, O. V.** Metodolohichni pidkhody do fakhovoi pidhotovky vchyteliv defektolohiv dlia roboty v umovakh inklyuzyvnoho navchannia // Zbirnyk naukovykh prats Kam'ianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka (2013), (Translation: Methodological approaches to professional training of educators defectologists to work in the context of inclusive education // Scientific Papers of Kam'ianets-Podilskyi National University named after Ivan Ohienko), (Kam'ianets-Podilskyi, Ukraine). - Part 1. - pp. 114-124. 5. **Osnovy inklyuzyvnoi osvity** : Navchalno-metodychnyi posibnyk (2012), (Translation: Fundamentals of inclusive education : Study Guide) / [Bilozerska, I. O., Budiak, L. V., Leniv, Z. P., Naida, Iu. M., Sak, H. V., Taranchenko, O. M. under the general editorship of Kolupaieva, A. A.], (Kyiv, Ukraine) – 308 p. 6. **Pakhomova, N. H.** Teoriia i praktyka profesiinoi pidhotovky lohopediv u VNZ : monohrafiia (2012), (Translation: Theory and practice of training speech therapists in higher educational institutions : a monograph), (Poltava, Ukraine). – 346 p. 7. **Loreman, T.J., Deppeler, J., Harvey, D.** (2005) Inclusive Education. A practical guide to supporting diversity in the classroom, pp. 134-139. 8. Retrieved from www.education-inclusive.com/.../lorman_sim_stovpiv_inclusion-3.2010.pdf

Ленів З.П. Особливості реалізації інклюзії та підготовки відповідних фахівців: проблеми, досвід, перспективи

У статті охарактеризовано особливості реалізації інклюзивного підходу в загальноосвітніх навчальних закладах на основі аналізу закордонних науково-практичних досліджень. Виокремлено основні проблеми пов'язані із впровадженням інклюзивного навчання в українських реаліях.

Представлено обґрунтування потреби в адаптації та модифікації навчально-методичного забезпечення в процесі інклюзивного навчання на підставі існуючих державних стандартів і нормативно-правових документів, які регламентують навчальний процес у загальноосвітньому закладі, а також розкрито поняття «індивідуальний навчальний план» і його компоненти, описана діяльність мультидисциплінарної команди фахівців у розробці та реалізації індивідуального навчального плану.

На основі досвіду підготовки «бакалаврів» у Педагогічному коледжі Львівського національного університету імені Івана Франка висвітлено особливості підготовки майбутніх педагогів (вчителів, вихователів, дефектологів, логопедів) до роботи в умовах інклюзії.

Зокрема, розкрито структурно-функціональну інтегративну модель підготовки фахівців здатних працювати в інклюзивному середовищі. Стисло описано сутність кожного компонента моделі: пропедевтично-мотиваційного, змістовно-діяльнісного, операційно-практичного.

Обґрунтовано необхідність викладання курсу «Асистування в інклюзивному процесі» для педагогічних спеціальностей і подано короткий опис даного курсу.

Окреслено перспективні напрямки діяльності ВНЗ щодо підготовки висококваліфікованих кадрів для забезпечення інклюзії в системі національної освітньої стратегії України.

Ключові слова: інклюзивне навчання, діти з психофізичними порушеннями, модифікація та адаптація, індивідуальний навчальний план, мультидисциплінарна команда фахівців, корекційні послуги, структурно-функціональна інтегративна модель.

Ленів З.П. Особенности реализации инклюзии и подготовки соответствующих специалистов: проблемы, опыт, перспективы

В статье охарактеризованы особенности реализации инклюзивного подхода в общеобразовательных учебных заведениях на основе анализа зарубежных научно-практических исследований. Выделены основные проблемы, связанные с внедрением инклюзивного обучения в украинских реалиях.

Представлено обоснование необходимости адаптации и модификации учебно-методического обеспечения в процессе инклюзивного обучения на основании существующих государственных стандартов и нормативно-правовых документов, регламентирующих учебный процесс в общеобразовательном учреждении, а также раскрыто понятие «индивидуальный учебный план» и его компоненты, описана деятельность мультидисциплинарной команды специалистов при разработке и реализации индивидуального учебного плана.

Основываясь на опыте подготовки «бакалавров» в Педагогическом колледже Львовского национального

университета имени Ивана Франко, освещены особенности подготовки будущих педагогов (учителей, воспитателей, дефектологов, логопедов) к работе в условиях инклюзии.

В частности, раскрыта структурно-функциональная интегративная модель подготовки специалистов, способных работать в инклюзивном среде. Кратко описана суть каждого компонента модели: пропедевтической-мотивационного, содержательно-деятельностного, операционно-практического.

Обоснована необходимость преподавания курса «Ассистирование в инклюзивном процессе» для педагогических специальностей, а также представлено краткое описание данного курса.

Определены перспективные направления деятельности вуза по подготовке высококвалифицированных кадров для обеспечения инклюзии в системе национальной образовательной стратегии Украины.

Ключевые слова: инклюзивное обучение, дети с психофизическими нарушениями, модификация и адаптация, индивидуальный учебный план, мультидисциплинарная команда специалистов, коррекционные услуги, структурно-функциональная интегративная модель.

Leniv Z.P. Peculiarities of the implementation of inclusion and training of relevant professionals: challenges, experiences, perspectives

This article describes the peculiarities of implementation of the inclusive approach in secondary schools based on the basis of the analysis of foreign scientific and practical research. It determines the main problems associated with the implementation of inclusive education in the Ukrainian realities.

It presents the rationale of the need for adaptation and modification of training and methodological support in the process of inclusive education on the basis of existing national standards and regulatory documents that govern the educational process in general school setting, and it also reveals the concept of an "individual program plan" and its components, describes the activities of the multidisciplinary team of specialists in the design and implementation of the individual program plan.

Based on the experience of training "bachelors" at Teacher Training College of Ivan Franko National University of Lviv, the article highlights the features of the training of future educators (teachers, tutors, defectologists, speech therapists) to work in the conditions of inclusion.

In particular, it dwells upon the structural and functional integrative model of training professionals able to work in an inclusive environment. It briefly describes the nature of each component of the model: propaedeutic & motivational, meaningful & activity-based, operational & practical.

The necessity of teaching the course "Providing assistance throughout the inclusive process" for pedagogical specialties is presented, as well as a brief description of the course is given.

Besides, the article outlines perspective directions for a university activities aimed at training highly qualified professionals in order to ensure inclusion within the system of the national education strategy of Ukraine.

Keywords: inclusive education, children with mental and physical impairments, modification and adaptation, individual program plan, multidisciplinary team of specialists, psycho-correctional services, structural and functional integrative model.

Стаття надійшла до редакції 30.10.2014 р.

Статтю прийнято до друку 10.11.2014 р.

Рецензент: д.п.н., проф. Шеремет М.К.

УДК 376.36(091)

**НАУКОВИЙ ТА ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХИ Є. Ф. СОБОТОВИЧ (1935-2007)
до 80-річчя від дня народження**

Линдіна Є. Ю.

Період оновлення сучасної педагогічної освіти в Україні супроводжується зростанням інтересу до історії, культури, духовних витоків. Змінюються підходи до освіти та соціокультурної політики в цілому, що спонукає педагогів і науковців України до ґрунтовного вивчення і творчого використання педагогічної спадщини.

Серед визначних педагогів другої половини XX – початку XXI століття чільне місце посідає постать доктора педагогічних наук, професора, члена-кореспондента АПН України Є. Ф. Соботович (1935 – 2007), діяльність якої стала суттєвим внеском у розвиток логопедичної науки та практики в Україні.

Народилася Євгенія Федорівна 30 березня 1935 р. у м. Ленінграді (нині м. Санкт-Петербург, Російська Федерація), у сім'ї інтелігентів. Обоє її батьків мали вищу освіту та були знаними фахівцями у своїх галузях. Батько Євгенії Федорівни – Суламейніков Федір Наумович, закінчив економічний факультет Казанського політехнічного інституту. Мати – Суламейнікова Марія Михайлівна, мала диплом біолога.

Науковий шлях Є. Ф. Соботович знаменував чимало віх, які пов'язані з її наполегливою працею, допитливим розумом та природною мудрістю. Протягом 1953–1958 рр. вона навчається на історико-філологічному факультеті Ленінградського державного педагогічного інституті ім. О. І. Герцена за спеціальністю «філологія», де здобула кваліфікацію «Вчитель російської мови та літератури».

Але роки навчання в інституті були насичені не тільки здобуттям знань, а й особистим щастям –